

pomembna je vloga različnih društev, posameznikov, javnomnenjskih anket za doseg skupnega cilja.

Šesto poglavje *Potek plebiscitnega dne* opisuje, kako je potekal zgodovinski 23. december 1990, ko so se Slovenci množično odpravili na volišča, in kakšen učinek je imel ta zgodovinski dan na vse tri avtorice in seveda tudi na Slovence. Bralec tako dobi jasno predstavo, kakšen učinek je na prebivalce Slovenije imelo dejstvo, da smo v tistem obdobju za naš skupni cilj in uresničitev temeljne pravice o samoodločbi naroda stopili skupaj in zbrali pogum, da smo se tako množično in enotno odločili za našo samostojno državo.

Sedmo, zadnje poglavje *Slavili smo zgodovinski uspeh slovenskega naroda* opisuje, kako je potekalo slavlje ob razglasitvi rezultatov, kakšna občutja so prevečala avtorice. (Mladi) bralec tako plebiscitarno zgodbo smiselno zaključi s spoznanjem o pomenu vsakega posameznika pri uresničevanju pomembnih in skupaj sprejetih ciljev.

Ob koncu vsakega poglavja je tudi rubrika *Za vedoželjne*, kjer lahko (mladi) bralci nadgradijo svoje znanje in ga tudi aktualizirajo. Radovedneži in zainteresirani pa lahko svoje znanje poglobijo in razširijo s pomočjo spletne razstave *Zbrali smo pogum* (<https://www.zbralismopogum.si>). Do nje lahko bralec dostopa kar prek QR-kode, ki je zapisana na začetku knjige.

Knjiga se sklone s časovnim trakom, kjer so dogodki, povezani s plebiscitom, vpeti v preostale pomembne svetovne dogodke. (Mladi) bralec tako dobi celostni vpogled v naše plebiscitrano obdobje in tako tudi lažje razume dinamiko tega nemirnega obdobja ter kako so takratni ključni dogodki demokratizacije Evrope sovpadali.

Kot je zapisano v uvodu, je omenjena knjiga več kot knjiga, saj je tudi odlični didaktični pripomoček in priročnik za vse učitelje od 1. razreda dalje, iz katerega lahko črpajo informacije in ideje za poučevanje o samostojnosti naše države. Zato je to knjiga, ki ni namenjena samo mladim bralcem oz. učencem/dijakom, ampak tudi širšemu krogu ljudi.

Hkrati pa knjigo zaznamuje tudi odlično sporočilo »/.../ o pogumu in enotnosti. ter opomnik, da lahko še tako velike sanje postanejo resničnost. Kajti če stopimo skupaj, zmoremo. Zmoremo sanjati, zmoremo biti pogumni in zmoremo uresničevati sanje /.../.« (Pridobljeno s <https://www.emka.si/webapp/wcs/stores/servlet/sl/emkasi/zgodovina-13631/zbrali-smo-pogum-9789610163930>.)

In naj bo to tudi vodilo za vse tiste, ki z (mladimi) bralci tudi delajo in jih vsakodnevno vodijo in usmerjajo.

Lorieta Pečoler

IVAN SMILJANIČ

LOVOROVI GOZDOVI IN KROMPIR. PREŠERNOV KULT V SOCIALIZMU

Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2021, 267 strani.

Knjigo *Lovorovi gozdovi in krompir* je napisal mag. Ivan Smiljanič, ki je diplomiral na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani iz zgodovine in rusistike. Leta 2019 je na isti fakulteti magistriral iz zgodovine in za magistrsko delo prejel dekanovo nagrado. Od leta 2019 je kot mladi raziskovalec zaposlen na Inštitutu za novejšo zgodovino, kjer se posveča raziskovanju stečajev na Slovenskem v obdobju med letoma 1868 in 1941. Njegovo raziskovalno delo pa obsega tudi vprašanje javnih spomenikov, javnega spomina in kulturne zgodovine Kranja. Rezultat tovrstnega raziskovanja je pričujoča knjiga.

Knjiga ima zanimiv naslov, ki ga bralcu avtor pojasni v predgovoru. Povzema misel znamenitega nemškega pesnika Heinricha Heineja. Čeprav je bil po osebnem prepričanju humanistični socialist, pa tudi Marxov prijatelj, je že sredi 19. stoletja zaskrbljeno ugotavljal prevlado komunizma. Kot je zapisal, se je bal, da bodo njegove lovorove gozdove komunisti po prihodu na oblast posekali, da bi tam zasadili krompir, njegove knjige pa uporabljali kot kavne vrečke. Avtor uporabi kot naslov ostro nasprotje, ki nastane, ko primerjamo lovorove gozdove in krompir; ko primerjamo pesniški svet idealov in vzvišenih čustev s pragmatičnostjo in utilitarnostjo realnosti. Omenjeno primerjavo povzema kot metaforo, ki pooseblja zapleten položaj kanoniziranega pesnika v socialistični Jugoslaviji.

V pričujočem delu je pozornost raziskave usmerjena ne toliko na dejstva, temveč na analizo interpretacij in (iz)rabe dejstev, zato je osredotočena predvsem na politično in kulturno zgodovino. France Prešeren je za analizo političnih interpretacij kulturnih vprašanj primeren kandidat, zato ker je bil v slovenski novejši zgodovini dosledno obravnavan kot nepreseženi genij, čigar status ni bil od 60-ih let 19. stoletja dalje nikoli več negiran, izzvan ali postavljen pod vprašaj. Zaradi tega obstaja o njem tudi največ gradiva, ki ga je moč raziskati skozi omenjeno perspektivo.

Znanstvena monografija je razdeljena na več poglavij, ki obravnavajo razvoj pesnikovega kulta od 19. stoletja do obdobja osamosvojitve Slovenije v začetku 90-ih let 20. stoletja. Ta razvoj postavi v evropski kontekst, saj že v začetnem poglavju avtor opozori na dolgo tradicijo pesniških kultov. Sledimo jim lahko vsaj od starogrških časov, v katerih izstopa vrsta Homerjevih kultov. Čas 19. stoletja je bil v smislu množične kanonizacije velikih prednikov in njihove reaktualizacije v, do takrat neznanem, političnem kontekstu ugoden. Gre za čas porajajočih se nacionalizmov, formiranja nacij, konstruiranja nacionalnih identitet in iskanja zgodovinskih izvorov posameznih narodov. Po Evropi so se razširili tren-di komemoriranja zgodovinskih jubilejev ter množičnega odkrivanja spomenikov. Pesniški kult so tako dosegli širše občinstvo, saj so se tovrstnih dogodkov udeležile večtisočglave množice, ki so s tem pripomogle k širjenju nacionalne ideje ter občutka pripadnosti. Po prvi svetovni vojni je sicer kanonizacija nacionalnih pesnikov delno izgubila zagon, 20. stoletje pa je ponudilo prve teoretično-kritične in znanstvene refleksije tega pojava, a to ni pomenilo, da je bil status nacionalnega pesnika pozabljen, saj se je še naprej pojavljal v različnih oblikah in bil vpeljan tudi v socialistične države.

V drugem poglavju avtor raziskuje rojstvo in rast Prešernovega kulta do leta 1918 in ugotavlja njegove začetke že v času pesnikovega življenja. Zanimivo, kanonizacijo je začel pesnik sam v svojih pesmih. Tovrstna avtoapoteoza se kaže v poudarjanju povezovalne in narodotvorne funkcije poezije ter razumevanju svoje vloge kot preroškega pevca. Po oceni

literarnega zgodovinarja Zorana Božiča se je Prešeren v *Glosi* primerjal s Homerjem, Ovidom, Dantejem, Cervantesom in Petrarko, v *Novi pisariji* s Shakespearom, v *Krstu pri Savici* ima položaj političnega in vojaškega voditelja Slovencev, v *Zdravljici* je glasnik slovenstva, slovanstva. Prešeren pa je bil že za časa svojega življenja deležen tudi slavospelov, ki si jih je delil s pesnikom Jovanom Veselom - Koseskim. V prvih letih po Prešernovi smrti lahko v slovenskem tisku sledimo nadaljevanju Prešernovega in Veselovega dvovladja na položaju osrednjega slovenskega pesnika. Hkrati pa so bili prisotni prvi izrazi nestrinjanja favoriziranja enega ali drugega. Bleiweisove *Novice* so naziv prvega pesnika podelile Veselu. Bodoči pisatelj Janez Trdina je Vesela cenil kot spodbujevalca narodne zavesti, a je hkrati zagovarjal stališče, da se ga ne sme povzdigovati na račun zmanjševanja pomena Franceta Prešerna. V tem »pesniškem dvoboju« je bil lik Prešerna močnejši. S Stritarjevim ustoličenjem pesnika na vrh slovenskega Parnasa je bilo jasno, da je bitko za to mesto Koseski izgubil. Leta 1866 je namreč izšla zbirka Prešernovih *Pesmi*, ki sta jo izdala literata ter mladoslovenca Josip Stritar in Josip Jurčič. Stritarjev predgovor k zbirki je postal temelj za Prešernovo nadaljnjo kanonizacijo. Šestdeseta leta 19. stoletja v strokovni literaturi po navadi veljajo za konstitutivno obdobje Prešernovega kulta. To ne pomeni, da je bil pesnik Vesel pozabljen, je pa njegov pomen blede. Urednik časnika *Novice* Bleiweis se je na to odzval z mislijo, ki je Prešernu dajala vse priznanje, a hkrati opozarjala, da ne smemo pozabiti tudi drugih domačih ustvarjalcev. Proces Prešernove kanonizacije se zaradi njegovih opozoril ni upočasnili, ampak pospešeno nadaljeval z odkrivanjem spomenikov. Med prvo svetovno vojno je pesnik nekaterim Slovincem predstavljal duhovno zavetje, tako Ivanu Cankarju. Imel se je za Prešernovega sledilca v boju za slovensko nacionalno idejo in osvoboditev.

V poglavju *Prešeren med Karađorđevići in komunisti* avtor nadalje razvija predstavitev Prešernovega kulta. Pesnik je v novi jugoslovanski državi postal koristno orodje za legitimacijo vladarske družine Karađorđević v slovenskem prostoru, kjer ni imela predhodno vzpostavljene oblasti. Prav zaradi tega je bila prisiljena priznavati pomen slovenske kulturne in politične preteklosti. Prešeren se je v novih časih po prvi svetovni vojni v kontekstu nove države preoblikoval v zagovornika jugoslovanskega zedinjenja. Namen oblastnikov ni bil dosežen, saj Prešeren ni postal pravi simbol jugoslovanstva, temveč so se nanj pogostejše sklicevale avtonomistične skupine, ki so unitarizmu nasprotovali. Hkrati se je v vsakdanjem življenju intenzivnost Prešernovega kulta zmanjšala. S pesnikom so se začeli strokovno ukvarjati slovenisti na novoustanovljeni ljubljanski univerzi. Obdobje med obema vojnama je bil hkrati čas, ko je besedna zveza Prešernov kult vstopila v javno rabo. Ključni dogodek tega je bilo odprtje pesnikove rojstne hiše kot muzeja leta 1939. Ob tej priložnosti je nastopil prvak slovenske ljudske stranke ban dr. Marko Na-

tlačen, ki je poudaril vrednost Prešernove vere v slovenstvo kot prvobitne vrednote. Pesnikova apropiacija je potekala tudi v vrstah slovenskih komunistov. Največji vpliv sta imeli dve besedili predvojnih komunistov in povojnih političnih funkcionarjev Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča. S poudarjanjem Prešernove zgodovinske vloge sta se oba oddaljila od marksistične interpretacije, da zgodovino krojijo množice, in se približala »teoriji velikih mož« kot kreatorjev zgodovine.

Poglavje o odnosu do pesnika v času druge svetovne vojne preseneča v smislu, da se je Prešernov kult znašel v kompleksnem položaju. Pesnika so si lastili vsi vpleteni tabori, od revolucionarnega do protirevolucionarnega, hkrati pa sta razmeroma naklonjen odnos do njega gojila tudi italijanski in nemški okupator. Za italijanskega okupatorja je bil pesnik »duhovni sin italijanske omike«, kar je bilo v skladu z italijansko t. i. kulturo nosno politiko, ki je predvidela postopno asimilacijo slovenske kulture v dvatisočletno rimsko. V ta namen so izpostavljali osebnosti, ki so navdih za svoje delo črpale iz italijanske kulture ali so bile italijanskega rodu. Prešeren je bil torej uporabljen kot priročen simbol slovenskega sprejemanja italijanskih vplivov. Prešerna je poskušal izkoristiti tudi nemški okupator, ki je poudarjal pesnikovo ustvarjanje v nemškem jeziku. Prešeren je bil torej učinkovit simbol nemškega vpliva na Slovence. Bistveno večkrat kot pri protirevolucionarnem taboru je bil Prešeren prisoten v revolucionarnem gibanju, ki je pesnika videlo kot velikana, čigar duhovno dediščino samo prevzema in si želi izbojevati njegove nacionalne in človečanske misli. Če je za oba okupatorja Prešeren predstavljal simbol hvaležnega slovenskega sprejemanja romanskih in germanskih vplivov, pa Prešeren kot simbol protiokupatorskega gibanja ni bil sprejemljiv.

Preden se avtor pričujoče znanstvene monografije usmeri v razvoj Prešernovega kulta po letu 1945, se zaustavi pri vprašanju, kako so do vprašanja nacionalnega pesnika pristopali v takratni največji jugoslovanski vzornici, Sovjetski zvezi, in kako je socialistična Jugoslavija v prvih povojnih letih na mnogih področjih sledila sovjetskemu zgledu. Cilj jugoslovanskih ideologov je bil vrniti Prešerna delavskim množicam. Jugoslovani bi s tem končno postali lastniki in nasledniki lastnega kulturnega izročila, s čimer bi lahko začeli kulturo tudi sami soustvarjati. Za uresničitev zastavljene cilja je bilo potrebno široko zasnovano izobraževanje o pesniku, njegovem življenju, delu, zlasti pa o njegovih idejah svobode, bratstva, ljubezni, zaradi katerih ni bil blizu samo Slovencem, ampak tudi drugim narodom Jugoslavije. Pesnik naj bi postal simbol nacionalno in kulturno raznolike, a idejno poenotene države. Za dosego tega je bilo neizogibno priročno pesnikove podobe po meri komunistične partije, in to v vseh pogledih, vsebinskem, zgodovinskem, političnem in vizualnem. Znotraj te pesnikove kanonizacije avtor razdeli razvoj pesnikovega kulta na posamezna obdobja. Sredi 50-ih let 20. stoletja se je postopoma zmanjševal

vpliv vodje republiške ideološke komisije Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije Borisa Zihlerla, ki je zagovarjal stališča propagiranja sovjetskih teoretikov. Vrhovno avtoriteto nad slovensko kulturo in s tem razlago Prešerna je začasno prevzel Josip Vidmar, ki je nasprotno trdil, da je za umetniško kakovost dela pomembna sposobnost umetnika in ne njegov svetovni nazor.

V poglavju *Tradicija postane repeticija* sledimo razvoju Prešernovega kulta v letih 1965–1980, ko je bil pesnikov kult v drugi polovici 60-ih let in 70-ih letih zaradi aktualnih domačih in svetovnih dogodkov v ozadju, ostajal pa je v središču zanimanja stroke, ki je v tem času o pesniku ustvarila več relevantnih del. Konec 60-ih let in v 70-ih letih je bil Prešeren uporabljen pri oblikovanju teoretičnih konceptov, ki so skušali identificirati in elaborirati temelje, na podlagi katerih se je vzpostavila slovenska identiteta in s tem slovenski narod.

Čas po Titovi smrti je bil čas tesnobnih pričakovanj, kaj bo prinesla prihodnost. V 80-ih letih je postajala pesnikova funkcija vse bolj konfuza. Opazimo vrnitev k že znanim, če ne zastarelim vzorcem. Javnost se je strinjala, da vračanje k starim vzorcem ni smiselno, hkrati pa ni bil jasen naslednji korak, saj se je zdelo, da o pesniku ali kulturnem prazniku ni več mogoče povedati ničesar novega. Avtor v duhu tedanjega časa naslovi poglavje, ki obravnava Prešernov kult med letoma 1981 in 1991, »Kaj je pravzaprav narobe s tem našim praznikom?«. Druga polovica 80-ih let je bil tudi čas poskusov popularizacije Prešerna med mladimi.

Osmišljanje Prešerna ob koncu 80-ih let je dobivalo vse bolj nacionalni okvir. Ni bil več jugoslovanski, temveč slovenski pesnik. S sklicevanjem na njegovo delo so previdno namigovali na možne spremembe. Spremembe pa niso bile samo politične, ampak tudi, kot se izrazi avtor, »poblagovljenje« pesnika. Pesnik se preobrazi iz protokomunističnega revolucionarja v kapitalistično blagovno znamko. Na ulicah Kranja je namreč lukrativno slavljenje pesnika pogosto prignano do absurdnih skrajnosti.

Končajmo predstavitev znanstvene monografije z avtorjevim retoričnim vprašanjem iz predgovora, kako bi pesnik sam ocenil vse interpretacije, ki so se spletle okoli njegovega življenja in dela.

Pričujoče delo, opremljeno s še ne videnimi fotografijami, je izvirna predstavitev vprašanja razvoja Prešernovega kulta skozi čas. Vsi smo na neki način nezavedno in nehoti pripomogli k njegovemu soustvarjanju. Privzgojena nam je bila misel o veličini pesnika Franceta Prešerna, ki je nedvomno neprecenljiva, a ni dopuščala vrednosti pozabljenih pesnikov slovenske zgodovine.

Dr. Dunja Dobaja